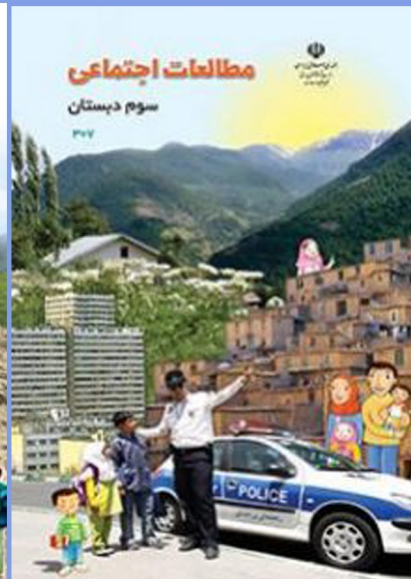

تحلیل محتوای کتاب‌های درسی مطالعات اجتماعی

مینا شریفی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تحلیل محتوای کتاب‌های درسی مطالعات اجتماعی

تالیف:

مینا شریفی

کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی درسی

انتشارات موجک

سرشناسه: شریفی، مینا، ۱۳۶۹-

عنوان و نام پدیدآور: تحلیل محتوای کتاب‌های درسی مطالعات اجتماعی / تالیف مینا شریفی.

مشخصات نشر: تهران: انتشارات موجک، ۱۴۰۰.

مشخصات ظاهری: ۸۸ ص.: جدول، نمودار.

فروست: انتشارات موجک: شماره؛ ۱۰۷۲۸.

شابک: ۵-۲۹۸-۹۹۴-۶۰۰-۹۷۸، ۴۵۰۰۰۰ ریال

وضعیت فهرست نویسی: فیپا

یادداشت: کتابنامه: ص. [۸۵]-[۸۸]؛ همچنین به صورت زیرنویس.

موضوع: کتاب‌های درسی -- ایران -- ارزشیابی

Textbooks -- Iran -- Evaluation: موضوع

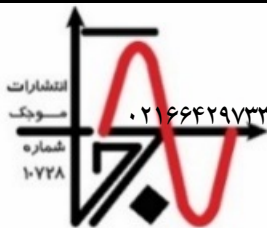
موضوع: علوم اجتماعی -- ایران -- کتاب‌های درسی -- ارزشیابی

Social sciences -- Iran -- Textbooks -- Evaluation: موضوع

رده بندی کنگره: LB۳۰۴۸

رده بندی دیویی: ۳۷۱/۳۲۰۹۵۵

شماره کتابشناسی ملی: ۷۶۱۰۰۸۳

انتشارات موجک

واتساپ: ۰۹۳۶۳۰۳۱۲۵۸ کانال: telegram.me/mojak1

تلفن مرکز پخش: ۰۲۶۳۲۷۰۵۳۱۸ - ۰۲۶۳۲۷۲۱۸۱۹ - ۰۲۱۶۶۱۲۷۵۹۳ - ۰۲۱۶۶۴۲۹۷۳۳

ایمیل: mojakpublication@yahoo.com

سایت: www.mojak.ir

عنوان: تحلیل محتوای کتاب‌های درسی مطالعات اجتماعی

تالیف: مینا شریفی

مشخصات ظاهری: ۸۸ صفحه، قطع وزیری

چاپ اول: پاییز ۱۴۰۰، تیراژ: ۵۰۰ جلد

قیمت: ۴۵۰۰۰۰ ریال، شابک: ۵-۲۹۸-۹۹۴-۶۰۰-۹۷۸

کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر برای انتشارات موجک محفوظ است. هیچ شخص حقیقی و حقوقی حق

چاپ و تکثیر این اثر را به هر شکل و صورت اعم از فتوکپی، چاپ کتاب و ... را ندارد. متخلفین به موجب

بند ۵ ماده قانون حمایت از ناشرین تحت پیگرد قانونی قرار می‌گیرند.

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

پیش‌گفتار..... ۱

فصل اول: کلیات ۵

۱-۱ تشریح موضوع کتاب ۵

۲-۱ چرا این مساله را انتخاب کردم ۸

۳-۱ اهمیت موضوع ۸

۴-۱ اهداف ۱۱

۵-۱ تعریف مهارت اجتماعی ۱۱

۶-۱ تعریف محتوا ۱۲

۷-۱ تعریف تحلیل ۱۲

۸-۱ تعریف تحلیل محتوا ۱۳

فصل دوم: مهارت‌های اجتماعی ۱۵

۱-۲ مقدمه ۱۵

۲-۲ تعریف مهارت‌های اجتماعی ۱۵

۳-۲ ابعاد مهارت‌های اجتماعی ۱۹

۴-۲ نظریه‌های موثر در مهارت‌های اجتماعی ۲۴

۱-۴-۲ نظریه‌ی تحول کودک و نوجوان ۲۵

- ۲-۴-۲ نظریه‌ی یادگیری اجتماعی ۲۶
- ۳-۴-۲ نظریه مسئله رفتار ۲۶
- ۴-۴-۲ نظریه‌ی نفوذ اجتماعی ۲۷
- ۵-۴-۲ نظریه‌ی حل مسئله شناختی ۲۷
- ۶-۴-۲ نظریه هوش چندبعدی، شامل هوش عاطفی ۲۸
- ۷-۴-۲ نظریه‌ی خطر و جهندگی ۲۹
- ۵-۲ آموزش مهارت‌های اجتماعی ۳۰
- ۶-۲ شاخص‌های آموزش مهارت‌های اجتماعی ۳۲
- ۷-۲ مهارت‌های اجتماعی که باید آموزش داده شوند ۳۳

فصل سوم: تحلیل محتوا ۳۷

- ۱-۳ مفهوم تحلیل محتوا ۳۷
- ۲-۳ تاریخچه استفاده از روش تحلیل محتوا ۳۸
- ۳-۳ اهداف روش تحلیل محتوا ۴۰
- ۴-۳ کاربردهای روش تحلیل محتوا ۴۱
- ۵-۳ ابعاد تحلیل محتوای کتاب درسی ۴۳
- ۶-۳ دوره‌ی ابتدایی ۴۴

فصل چهارم: مطالعات اجتماعی ۴۷

- ۱-۴ مقدمه‌ای بر مطالعات اجتماعی ۴۷
- ۲-۴ تعریف و ماهیت مطالعات اجتماعی ۴۷
- ۳-۴ ضرورت‌ها و جهت‌گیری‌های اصلی در آموزش مطالعات اجتماعی ۴۸
- ۴-۴ آموزش مهارت‌ها در مطالعات اجتماعی ۴۹
- ۵-۴ مهارت‌های اجتماعی ۵۱

فصل پنجم: تحقیقات تحلیل محتوای کتاب‌های درسی مطالعات اجتماعی ۵۳

۱-۵ تحقیقات انجام شده در داخل ایران ۵۳

۲-۵ تحقیقات انجام شده در خارج از ایران ۵۸

فصل ششم: مطالعه موردی ۶۱

۱-۶ روش تحقیق ۶۱

۲-۶ جامعه آماری و نمونه ۶۱

۳-۶ ابزار گردآوری داده‌ها ۶۲

۴-۶ روایی و پایایی ۶۳

۵-۶ روش تجزیه و تحلیل داده‌ها ۶۴

۶-۶ روش آنتروپی شانون ۶۴

فصل هفتم: یافته‌ها ۶۷

۱-۷ سوال اصلی ۶۷

۲-۷ سوال فرعی اول ۶۹

۳-۷ سوال فرعی دوم ۷۰

۴-۷ سوال فرعی سوم ۷۲

۵-۷ سوال فرعی چهارم ۷۴

فصل هشتم: جمع‌بندی ۷۷

۱-۸ نتیجه‌گیری ۷۷

۲-۸ پیشنهادها ۸۱

منابع ۸۵

منابع فارسی ۸۵

منابع انگلیسی ۸۸

پیش‌گفتار

انسان موجودی اجتماعی است که برای ادامه‌ی حیات به تعامل با دیگران احتیاج دارد. اگر این تعامل و برقراری ارتباط نباشد مشکلات متعددی در زندگی او رخ خواهد داد یکی از جنبه‌های مهم اجتماعی شدن برقراری ارتباط سالم و سازنده با دیگران است این امر موجب می‌شود که انسان علاوه بر تأمین نیازهای خود بتواند نقش سازنده‌ای را در جامعه ایفا کند. دانشمندان علوم اجتماعی ارتباط را به معنی تعامل اجتماعی به کار برده و آن را منشأ فرهنگ و عامل ارتقای انسانی دانسته و فقدان آن را به معنای سکون نسبی در حیات انسانی و مانع هر نوع تعالی اجتماعی ذکر کرده‌اند (ساروخانی به نقل از محمودی، ۱۳۸۹) از این نگاه ارتباط یک رویداد مهم در زندگی اجتماعی و یکی از ابزارهای مهم دگرگونی‌های علمی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی در جهان امروز است (بهمن زادگان جهرمی، ۱۳۸۹).

افراد جامعه، در تمام عمر با تأثیر قابل ملاحظه تجربه‌های دوران مدرسه خود زندگی می‌کنند؛ بنابراین از فارغ التحصیلان مدرسه انتظار می‌رود علاوه بر تسلط یافتن به دانش رو به رشد، درست زندگی کردن و رفتار مناسب با انتظارات اجتماعی را نیز بیاموزند. در سایه اجتماعی شدن، رشد و اعتلای اجتماعی حاصل می‌گردد و در نهایت منجر به ایجاد سازگاری، ارتباط سالم و سازنده کودکان با اطرافیان و شکوفایی توانایی‌های بالقوه آنان خواهد شد. بخش عمده‌ای از این مهم بر عهده آموزش و پرورش است. مدارس در قبال فرهنگ جامعه، نقش‌هایی دارند که یکی از مهم‌ترین آنها جامعه پذیر ساختن کودکان است. مدارس از طریق برنامه‌های درسی رسمی، غیررسمی و ضمنی، نقش خود را ایفا می‌کنند. از آنجا که آموزش دوره ابتدایی به عنوان مینا و اصل همه آموزش‌ها مطرح می‌شود و در واقع سنگ زیر بنای نظام آموزشی به شمار می‌آید، توجه اساسی به این دوره، اهمیت ویژه‌ای دارد. محتوای کتاب‌های این دوره در ذهن دانش آموزان، اولین نقش‌هایی هستند که بر لوحی صاف و سفید نقش می‌بندد. دانش آموزان با خواندن

این کتاب‌ها می‌توانند اولین آگاهی‌ها را درباره آداب و رسوم، قوانین و مقررات و مهارت‌های اجتماعی، به دست آورند (زارع شاهی، ۱۳۹۷)

انسان موجودی اجتماعی است و بر همین مبنا یکی از جنبه‌های روانی انسان جنبه اجتماعی است که از طریق ادراکات، زبان، اندیشه‌ها، موجبات ارتباط افراد با همدیگر را فراهم می‌آورد. بخش اساسی از فرایند جامعه‌پذیری و ایجاد و پرورش مهارت‌های زندگی از جمله مهارت‌های ارتباطی و اجتماعی گوناگون، باید در فرایند آموزش و پرورش و با برنامه‌ریزی درست انجام گیرد. بنابراین کتاب‌های درسی به ویژه کتاب‌های تعلیمات اجتماعی باید با توجه به ویژگی‌های رشدی (زیستی، روانی و اجتماعی) در سه حیطه شناختی، عاطفی و روانی و حرکتی، دانش و نگرش و مهارت‌های لازم را در دانش آموزان ایجاد و تقویت کنند. لذا تحلیل محتوی این کتاب‌ها روشن می‌سازد که به چه میزان مهارت‌های زندگی، ارتباطی و به طور کلی مهارت‌های اجتماعی در این کتاب‌ها مورد تاکید واقع شده است. هدف این کتاب تحلیل کتاب‌های درسی مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی براساس میزان توجه به مولفه‌های مهارت‌های اجتماعی بوده است. جامعه آماری کتاب حاضر، متشکل از کلیه کتاب‌های مطالعات دوره ابتدایی شامل ۴ جلد کتاب درسی این دوره در سال تحصیلی ۱۳۹۹-۱۳۹۸ می‌باشد. برای بررسی میزان توجه به مهارت‌های اجتماعی در محتوای کتاب‌های مطالعات اجتماعی جهت انجام این پژوهش از چک لیست تحلیل محتوا که بر اساس طبقه‌بندی نصر اصفهانی و همکارانش (۱۳۸۳) از مهارت‌های اجتماعی توسط خود پژوهشگر تهیه شده است استفاده شده است. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش آنتروپی شانون استفاده شده است. نتایج تحلیل کتاب‌ها با توجه به مولفه‌های مهارت اجتماعی (ارتباطی، جرات ورزی، همکاری، خودگردانی، درک اجتماعی، آشنایی با قوانین و مهارت‌های مقابله‌ای) نشان می‌دهد که از بین ۸۸۹ واحد فراوانی که بیشترین ضریب اهمیت مؤلفه‌های مهارت‌های اجتماعی در کتاب‌های مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی مربوط به مولفه مهارت‌های درک اجتماعی است و کمترین ضریب اهمیت مربوط به مولفه مهارت‌های جرات ورزی است؛ در کتاب مطالعات پایه سوم از بین ۱۶۶ واحد فراوانی بیشترین ضریب اهمیت مؤلفه‌های مهارت‌های اجتماعی در کتاب مطالعات اجتماعی پایه سوم دوره ابتدایی مربوط به مولفه مهارت‌های همکاری است و کمترین ضریب اهمیت مربوط به مولفه مهارت‌های مقابله‌ای است. در کتاب مطالعات پایه چهارم از بین ۲۰۳ واحد فراوانی بیشترین ضریب اهمیت

مؤلفه‌های مهارت‌های اجتماعی در کتاب مطالعات اجتماعی پایه چهارم دوره ابتدایی مربوط به مؤلفه مهارت‌های همکاری است و کمترین ضریب اهمیت مربوط به مؤلفه مهارت‌های آشنایی با قوانین است؛ از بین ۲۰۷ واحد بیشترین ضریب اهمیت مؤلفه‌های مهارت‌های اجتماعی در کتاب مطالعات اجتماعی پایه پنجم دوره ابتدایی مربوط به مؤلفه مهارت‌های ارتباطی است و کمترین ضریب اهمیت مربوط به مؤلفه مهارت‌های جرات و رزی است؛ در بین ۳۱۳ مورد فراوانی بیشترین ضریب اهمیت مؤلفه‌های مهارت‌های اجتماعی در کتاب مطالعات اجتماعی پایه ششم دوره ابتدایی مربوط به مؤلفه مهارت‌های جرات و رزی است و کمترین ضریب اهمیت مربوط به مؤلفه مهارت‌های خودگردانی است؛ با توجه به فراوانی‌های مؤلفه‌های مهارت‌های اجتماعی در سایر کتاب‌ها می‌توان بیان داشت که مؤلفه‌های مهارت‌های اجتماعی در کتاب‌های درسی مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی به صورت متوازن تقسیم نشده است.

شیوه سازماندهی کتاب حاضر به صورت زیر می‌باشد.

فصل اول: کلیات

فصل دوم: مهارت‌های اجتماعی

فصل سوم: تحلیل محتوا

فصل چهارم: مطالعات اجتماعی

فصل پنجم: تحقیقات تحلیل محتوای کتاب‌های درسی مطالعات اجتماعی

فصل ششم: مطالعه موردی

فصل هفتم: یافته‌ها

فصل هشتم: جمع‌بندی

در پایان، بر خود لازم می‌دانم که از همه عزیزان و بزرگوارانی که در مراحل گوناگون آماده‌سازی این کتاب بنده را یاری نموده‌اند، صمیمانه تقدیر و تشکر نمایم.

مینا شریفی

پاییز ۱۴۰۰

Content Analysis of Social Studies Textbooks

Mina Sharifi

انسان موجودی اجتماعی است که برای ادامه‌ی حیات به تعامل با دیگران احتیاج دارد. اگر این تعامل و برقراری ارتباط نباشد مشکلات متعددی در زندگی او رخ خواهد داد یکی از جنبه‌های مهم اجتماعی شدن برقراری ارتباط سالم و سازنده با دیگران است این امر موجب می‌شود که انسان علاوه بر تأمین نیازهای خود بتواند نقش سازنده‌ای را در جامعه ایفا کند. دانشمندان علوم اجتماعی ارتباط رابه معنی تعامل اجتماعی به کاربرده و آن را منشأ فرهنگ و عامل ارتقای انسانی دانسته و فقدان آن رابه معنای سکون نسبی در حیات انسانی و مانع هر نوع تعالی اجتماعی ذکر کرده‌اند. از این نگاه ارتباط یک رویداد مهم در زندگی اجتماعی و یکی از ابزارهای مهم دگرگونی‌های علمی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی در جهان امروز است. افراد جامعه، در تمام عمر با تأثیر قابل ملاحظه تجربه‌های دوران مدرسه خود زندگی می‌کنند؛ بنابراین از فارغ التحصیلان مدرسه انتظار می‌رود علاوه بر تسلط یافتن به دانش رو به رشد، درست زندگی کردن و رفتار مناسب با انتظارات اجتماعی را نیز بیاموزند. در سایه اجتماعی شدن، رشد و اعتلای اجتماعی حاصل می‌گردد و در نهایت منجر به ایجاد سازگاری، ارتباط سالم و سازنده کودکان با اطرافیان و شکوفایی توانایی‌های بالقوه آنان خواهد شد. بخش عمده‌ای از این مهم بر عهده آموزش و پرورش است. مدارس در قبال فرهنگ جامعه، نقش‌هایی دارند که یکی از مهم‌ترین آنها جامعه‌پذیر ساختن کودکان است. مدارس از طریق برنامه‌های درسی رسمی، غیررسمی و ضمنی، نقش خود را ایفا می‌کنند. از آنجا که آموزش دوره ابتدایی به عنوان مبنا و اصل همه آموزش‌ها مطرح می‌شود و در واقع سنگ زیر بنای نظام آموزشی به شمار می‌آید، توجه اساسی به این دوره، اهمیت ویژه‌ای دارد. محتوای کتاب‌های این دوره در ذهن دانش‌آموزان، اولین نقش‌هایی هستند که بر لوحی صاف و سفید نقش می‌بندد. دانش‌آموزان با خواندن این کتاب‌ها می‌توانند اولین آگاهی‌ها را درباره آداب و رسوم، قوانین و مقررات و مهارت‌های اجتماعی، به دست آورند.

